Cristina-Ioana Dima

JERTFA LUI AVRAAM ÎN CRONOGRAFELE ROMÂNEȘTI SAU CUM ERA CITIT CAPITOLUL 22 DIN *GENEZA* ÎN SECOLELE AL XVII-LEA ȘI AL XVIII-LEA

Problema de la care pornește analiza de față este, cred eu, una fundamentală pentru studiul literaturii române vechi. Până în secolul al XVIII-lea, cultura din spațiul românesc este subîntinsă de un fundament deopotrivă teocentric și marcat, în bună măsură, de ignoranță în ceea ce privește contactul direct cu scriptura, în special cu *Vechiul Testament*[1]. Accesul direct la textul sacru în limbile de cult, slavonă, greacă sau latină, era doar apanajul unei foarte restrânse comunități de cărturari. Prin urmare, analiza felului în care textul biblic ajungea în conștiința creștinului de rând, ar putea și ar trebui să fie o preocupare a filologiei contemporane. Și aceasta cu atât mai mult cu cât stadiul actual al cercetărilor îngăduie să punem această întrebare. Edițiile critice ale principalelor traduceri ale *Vechiului Testament* în limba română, precum și cele ale apocrifelor deschid posibilitatea dacă nu a unor răspunsuri certe, măcar a chestionărilor fertile. Studiul cărților populare și al apocrifelor în spațiul românesc datorează enorm colecției *Cele mai vechi cărți populare în limba română*, inițiată de Alexandru Mareș și Ion Gheție, colecție care, continuând tradiția deschisă de B.P. Hasdeu, Moses Gaster și Nicolae Cartojan, a propus metode noi de investigare în special a originilor și a transmiterii acestor texte. Dincolo de apocrife, ce presupun o coerență și o coeziune interioară care le dă posibilitatea de a circula ca narațiuni de sine stătătoare, există în *Biblie* secvențe cu un potențial interpretativ foarte ridicat, dar care nu și-au câștigat decât o relativă independență, ele fiind de găsit în grupaje bine închegate sau în contexte specifice. În studiul de față, m-am oprit la o astfel de istorioară scurtă și foarte cunoscută, anume capitolul 22 din Geneză, care narează episodul în care patriarhului Avraam i se cere să-l aducă jertfă pe Isaac, întâiul născut al soției sale, Sarra. Din rațiuni ce țin de dimensiunea materialului, nu mă voi ocupa aici decât de modul cum această narațiune a fost transmisă în cadrul cronografelor, urmând ca într-un articol viitor să extind analiza asupra altor feluri de texte în care a circulat[2]. Deși aici

[1] *Noul Testament* este cunoscut în special prin lecturile liturgice făcute după *Tetraevangheliare* și *Apostol*, de altfel printre primele cărți traduse în limba română. În schimb, *Vechiul Testament*, cu excepția *Psaltirii*, are o pondere mult mai redusă în cultul ortodox.

[2] În afara traducerilor biblice și a copiilor acestora, textul se mai găsește în: *Parimiare*, fiind citit în vinerea din a cincea săptămână din Postul Paștelui (vezi Dosoftei, *Parimiile preste an. Iași 1683*, Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu, Iași, 2012, p. 158–159); *Palia istorică* (vezi: *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, IV, *Palia istorică*, Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Alexandra Moraru și Mihai Moraru, București, 2001, p. 141–142); într-un nucleu textual unde sunt narate momentele esențiale ale vieții patriarhului Avraam, care a fost identificat de Emil Turdeanu și pus în legătură cu ecourile tardive ale *Paliei bizantine* (vezi: Emil Turdeanu, *La **Palea Byzantine** chez les slaves du sud et chez les roumains*, în „Revue des études slaves”,

LR, LXXV, nr. 2–3, p. 273–286, Bucureşti, 2026

DOI: 10.59277/LR.2026.2-3.07

nu am luat în considerare nici traducerile biblice propriu-zise, nici copiile lor, raportarea pasajelor din cronografe s-a făcut în principal la versiunile din *Palia de la Orăștie* și, respectiv, din *Biblia de la 1688*. După cum se știe, ele reprezintă două mari tradiții ale traducerilor: *Septuaginta*[3] și *Textul Masoretic* revizuit după *Vulgata*[4].

Cronografele care au circulat în spațiul românesc au fost împărțite de filologul Doru Mihăiescu în șapte categorii[5]: *Mihail Moxa, Cronograful lui Staicu, Cronograful Mitropolitului Dorotei al Monemvasiei, Cronograful lui Matei Cigala, Cronograful Danovici, Cronograful Mitropolitului Dimitrie al Rostovului* și *Hronograful lui Dionisie Eclesiarhul*[6]. Pornind de la această clasificare, voi urmări felul în care secvența din capitolul 22 al *Genezei* este inserată, povestită și comentată în fiecare dintre tipurile respective. De asemenea, am ales câte o versiune manuscrisă reprezentativă a poveștii pentru fiecare model de cronograf pe care am editat-o. Cercetări ulterioare ar putea să rafineze concluziile acestui articol prin comparația nu doar a tipurilor, ci și a manuscriselor fiecărui tip.

1. *Cronograful lui Mihail Moxa*

Nu toate cronografele conțin episodul jertfei lui Avraam, pentru că, deși toate au ca început zilele creației, urmăresc firul cronologic al istoriei lumii în mod diferit. Astfel, cea mai veche versiune a *Cronografului* tradusă în limba română, cea a lui Mihail Moxa, nu conține episodul la care ne referim. Urmărind, cel puțin în prima parte, firul istoric al *Cronicii lui Constantin Manasses*[7], autorul trece de

tome 40, 1964, *Mélanges André Vaillant*, p. 195–206); ca predică la Duminica Strămoșilor (îi mulțumesc aici colegului meu, Daniar Mutalâp, care mi-a atras atenția asupra acestei variante în care episodul a circulat); ca text de sine stătător, sub titlul *Cântecul lui Avraam* (în manuscrisele românești, este vorba despre un cântec dedicat doar acestui episod, nu unei porțiuni mai lungi din viața lui Avraam cum se întâmplă, de exemplu, în tradiția armeană descrisă de Michael Stone, în *Poem on Abraham, Isaac, Melchizedek, Lot,* în *Armenian Apocrypha related to Abraham*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2012, p. 90–91) și ca piesă de teatru.

[3] Pentru sursele *Bibliei de la București*, vezi, *de* exemplu, Mihai Moraru, *Umanismul filologic și traducerea* ***Bibliei*** *în limba română*, în *De nuptiis Mercurii et Filologiae*, București, 1997, p. 13–18.

[4] Pentru sursele *Paliei de la Orăștie*, vezi *Palia de la Orăștie 1581–1582*, Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968, p. V–IX, precum și Cristina-Ioana Dima, *O traducere inedită a Vechiului Testament din secolul al XVI-lea*, București, 2009, p. 45–58.

[5] Doru Mihăescu, *Cronografele românești*, București, 2006.

[6] În ciuda titlului pe care autorul îl dă acestei lucrări, apartenența *Hronografului lui Dionisie Eclesiarhul* la gen este, în opinia mea, îndoielnică, prin urmare, nu l-am luat în considerare pentru studiul de față.

[7] Legătura dintre *Cronica lu Manasses* și *Cronograful lui Moxa* a fost afirmată pentru prima oară de Ioan Bogdan, *Manasses ca izvor al lui Moxa*, în vol. „Scrieri alese", p. 627–632, acceptată de filologia românească și confirmată de studiul detaliat al Margaretei Ștefănescu, *Influența traducerii mediobulgare a Cronicii lui Manasses asupra literaturii româno-slave și române vechi*, în „Arhiva" XXIV, 1927, nr. 3–4, p. 150–186; Sextil Pușcariu, D. Russo și Emil Turdeanu nuanțează această atribuire, arătând că nu putem vorbi despre o sursă unică a *Cronografului* în ansamblul său. În fine, G. Mihăilă în studiul introductiv al ediției sale, distinge două părți ale cronografului, în funcție de izvoarele folosite, prima fiind în bună măsură tributară scrierii lui Manasses (Mihail Moxa, *Cronica universală*, Ediție critică, însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de G. Mihăilă, București, 1989, p. 43).

la episodul Turnului Babel la *Împărăţiia Eghipetului*, Avraam fiind amintit chiar mai puțin decât în textul mediobulgar[8], doar în cadrul unei succinte genealogii, în capitolul *Împărăţiia Asiriilor*[9].

2. *Cronograful grămăticului Staico*[10]

Cronograful din ms. rom. 1385 BAR a fost tradus din limba rusă în secolul al XVII-lea, traducere ce fost atribuită de Dimitrie Strungarul lui Staico Grămăticul, „dascăl la școala de slovenie din Târgoviște."[11] Paternitatea lui Staico a fost pusă la îndoială de Ion Gheție, dar a fost acceptată de N. A. Ursu și Paul Cernovodeanu, cel care îi identifică și sursa în *Cronograful* rusesc din 1617[12].

În cadrul capitolului despre Avraam, titlul secvenței care mă interesează și pe care o redau mai jos, este evidențiat cu roșu. Trebuie menționat că aceeași culoare este folosită pentru o notă marginală: „Această jărtvă, care grămădi leamnele pre Isaac, fiiul lui, chipul celor de voie patime lui au fost, că-l puseră a duce cruci pe Domnul nostru Isus Hristos, în vreami răstignirii".

Domnul ispitiaște pre Avraam[13]
Și[14] fu după graiurile aceastea și Dumnezeu ispitiia pe Avraam și zise lui:
„Ia pe fiiul tău ce*l* iubi*t*, pe Isaa*c*, și pasă la locu*l* ce*l* nalt și pune pre dinsul acolo spre toată po<m>ana [adecă spre jertvă de ardere] spre unul den munți, care eu î*ț* voiu arăta."
Și mânecă Avraam, și înșelă asinul lui, și luo doi robi și pe Isaa*c*, fiiul său. Și grămădi leamnele de jertvă pe Isaa*c*, fiiul său[15]. Și el singu*r* luo în mână foc și cuți*t*. Și zise Isaa*c* cătră Avraam, tatăl lui:
„Tată, iată foc și leamne, dară oaia unde iaste?"
Și zise Avraam:
„Fătule, Dumnezeu veade oaia lui de jărtvă."

[8] *Cronica lui Constantin Manasses*, spre deosebire de versiunea lui Mihail Moxa, amintește pe scurt episodul trecerii lui Avraam prin Egipt și binecunoscuta întâmplare în care Sarra este luată drept sora patriarhului și invitată în iatacul regelui Avimelech; în schimb nu conține fragmentul genealogic amintit mai sus (*Cronica lui Constantin Manasses*, Traducere din slavona mediobulgară, note, indice de nume proprii de Maria Osman Zavera și Olga Stoicovici, Ediție îngrijită și prefață de Dușița Ristin, București, 2015, p. 8–9).

[9] Mihail Moxa, *Cronica universală*, ed. cit., p. 105.

[10] Am preferat să dau numelui grămăticului în această formă, în loc de Staicu, așa cum apare la Doru Mihăiescu; pentru argumentarea corectitudinii folosirii formei slavone *Staico*, vezi Alexandru Mareș, *Note filologice despre Staico Grămăticul*, în *Ion Coteanu, in memoriam*, editori Oana Uță Bărbulescu și Gheorghe Chivu, București, 2014, p. 249–259.

[11] Dimitrie Strungaru, *Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă*, în „Romanoslavica", I, 1964, p. 96.

[12] Vezi Doru Mihăescu, *Cronografele*, p. 54–55, cu bibliografia care urmărește respectiva dispută filologică.

[13] Textele au fost transcrise conform regulilor foneticii interpretative, așa cum sunt ele aplicate în colecția *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*.

[14] Inițiala este scrisă cu cerneală roșie.

[15] Aici apare marginal glosa pe care am redat-o mai sus.

Și sosiră la loc. Și zidi Avraam acolo oltarul, și grămădi leamnele, și împiedecă pe Isaa*c*, fiiul lui, și-l puse desupra leamnelor. Și luo Avraam cuțitul a junghia pe fiiul lui. Și strigă îngerul den ceriu și zise lui:
„Avraame, Avraame!”
Și răspunzând, zise:
„Iată eu, Doamne!”
Și zise lui:
„Nu pune mâna ta pe cocon, nici face lui nimi*c*, că acu*m* cunoscuiu că te temi tu de Dumnezeu și nu cruța*ș* pe fiiul tău ce*l* iubit pentru mine.”
Și căutând Avraam, și văzu, iată, un berbeace ținut de coarne la copaciul lu Save*c*. Și luo Avraam berbeacele, și-l puse la jărtăvnic, în locul lui Isaa*c*, fiiului său. Și chemă locul acela „Domnul văzu”. Și ia*r* zise Domnul:
„Întru adevăr, blagoslovind, blagoslovi-te-voiu și înmulțind, înmulți-voiu sămânța ta ca stealele ceriului și ca năsipul de pe marginea mării. Și va lua sămânța ta cetățile vrăjmașilor și se vor lăuda de sămânța ta toate limbile pământe*ș*t, pentru că asculta*ș* glasul mieu.”
Și să întoarse Avraam la locul lui. (ms. rom. 1385 BAR, f. 67^{r})

După cum se poate observa, episodul este redat într-o formă prescurtată, care omite chemarea inițială a lui Avraam, precum și cele trei zile de mers până la locul indicat de Dumnezeu pentru neobișnuita jertfă. În mod evident, autorul se concentrează pe interpretarea tipologică anunțată în adnotarea de mai sus, astfel încât Isaac ajunge să poarte lemnele pentru jertfă nu doar pe ultima parte a drumului care urca în munte, ci pe tot parcursul acestuia.

De asemenea, aș atrage atenția asupra secvenței: „Și căutând Avraam, și văzu, iată, un berbeace ținut de coarne la copaciul lu Save*c*”. Formularea pornește de la traducerile din *Septuaginta*, care indică planta în care era agățat berbecul printr-una neidentificată clar, numită „savec”. Cuvântul nu este cuprins nici în DLR, nici în glosarul ediției din 1988 a *Bibliei de la București* și nici în acela al *Parimiarului* lui Dosoftei. Totuși, el există în aceste texte și chiar în traducerea recentă, din 2004, a *Septuagintei*:

„un berbeace prins într-un sad savec de coarne”[16]
„un berbeace prins cu coarne în tufă de savec”[17]
„un berbec prins cu coarnele într-un tufiș de sabek”[18]

Singurul loc unde sunt discutate etimologia și sensul acestui cuvânt este *Palia istorică*, în care însă forma substantivului este diferită: „un berbeace încurcat în niște

[16] *Biblia 1688, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 15.

[17] Dosoftei, *Parimiile*, *ed. cit.*, p. 158.

[18] *Septuaginta I. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu pr. Ioan-Florian Florescu, Iași, 2004, p. 102.

stelbe de lobodă, sadoc să chiamă"; editorii *Paliei* citează în context originalul grecesc unde întâlnim obișnuitul σαβὲκ și o glosă: „savec se înțelege verdeață, legumă de aur, eliberare (ejaculare)"[19]. Pe baza acestei note, este construită și intrarea în glosarul ediției: „**sadoc** s.n. – nume al unei plante mediteraneene (< v. sl. *sadokŭ*, traducând gr. Χρυσολάχανον lit., „legumă de aur", confundată în unele versiuni ale *Paliei istorice* cu loboda)"[20].

În *Palia de la Orăștie*, cuvântul nu apare: „un areate acățat cu coarnele întru o tufă de spini"[21] și nici în versiunea latină din 1669 a lui Theodor Beza, care redă *Vechiul Testament* din ebraică în latină: „ecce arietem qui retrorsum detinebatur in perplexitate veprium cornibus suis".

În fapt, avem de-a face, în traducerile tributare *Septuagintei*, cu o înțelegere eronată a cuvântului ebraic סְבָךְ. Acesta înseamnă „ramuri împletite, tufiș, vegetație deasă". De aceea, în tălmăcirile textului masoretic, el este redat prin „tufă" sau „mărăciniș". În celelalte, a fost luat drept o plantă în sine, iar în versiunea pe care am reprodus-o mai sus, chiar drept nume propriu care a creat un toponim: *copacul lui Savec*. În orice caz, cuvântul a circulat ca atare, cu un sens specific, în mai multe tipuri de texte, de aceea, în opinia mea, ar trebui inclus în dicționarele limbii române.

3. *Cronograful mitropolitului Dorotei al Monemvasiei*

Versiunea cronografului tradusă după alcătuirea lui *Dorotei al Monemvasiei*[22] se păstrează în câteva manuscrise muntene și câteva derivate dintr-o traducere făcută de preotul Vasile Grid de la Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului. Cel mai vechi manuscris din prima categorie, este cel copiat de logofătul Drăgoi, fiul preotului Tatul din Bezdead, jud. Argeș, care l-a terminat pe 25 august 1687. Textul nu este delimitat în vreun fel în cadrul capitolului. Îl reproduc în continuare:

> Și Dumnezeu, vrând să ispitească pre Avraam, îi zise:
> „Avraame, Avraame, ia coconul tău ce*l* iubi*t*, pre Isaa*c*, și te du în pământul ce*l* înaltul și să-l pominocești acolo. Să-l faci jirtvă în muntele care î*ț* voiu arăta!"
> Și sculându-să Avraam dimineața, înșălă asinul și luo cu sine și doi feciori și pre Isaa*c*, fiiu-său, și leamne despicate de jărtvă. Și purceasă la locul ce-i zise Dumnezeu. Și a treia zi, rădicându-și Avraam ochii, văzu locul de departe. Și zise Avraam slugilo*r* sale: „Șede*ț* aice cu asina, ia*r* eu cu coconul voi mearge până aciia și, deaca ne vom închina, vom veni la voi."
> Și luo Avraam leamnele de le puse în spatele lui Isaa*c*. Acesta lucru închipuia moartea lui Hristos, că sfințiia sa, cân*d* l-au răstigni*t*, au dus crucea în spatele sfinției sale. Și Avraam luo într-o mână focul și într-alta cuțitul și purceasără amândoi. Și / zise Isaa*c* cătră Avraam, părintele său:
> „Tată!"

[19] *Palia istorică*, *ed. cit*., p. 142.
[20] *Ibidem*, p. 252.
[21] *Palia de la Orăștie*, *ed. cit.*, p. 71.
[22] Pentru a urmări firul paternității acestui text, vezi Doru Mihăescu, *Cronografe*, p. 94–98.

Și el zise:
„Ce-i, fătul mieu?”
Isaac zise:
„Iată focul și leamnele, dară oaia cea de jărtvă, unde-i?”
Avraam zise:
„Dumnezeu va griji, fătul mieu, oaia de jărtvă.”
Și ducându-se amândoi de-npreună, sosiră la locul ce-i zise Dumnezeu și zidi acolo jărtăvnec[23] și puse leamnele și legând pre Isaac, fiu-său, îl puse desupra leamnelor, pre jărtăvnic. Și tinse Avraam mâna să ia cuțitul, să junghe pre fiiu-său, Isaac. Iar îngerul Domnului den cer îl strâgă și-i zise:
„Avraame, Avraame!”
„Iată-mă, Doamne!”
„Nu-ț pune mâna pre cocon, nici să-i faci nimică, că am cunoscut cât te temi de Dumnezeu, și nu cruțaș pre fiiul tău cel iubit pentru mene.”
Acesta înger iaste, dă carel<e> grăiaște Isaiia prorocul, dă mare svat înger, minunat sfătuitor, despuitoriu, domnul păcii, părintele veacului ce va să fie, unul din Svânta Troiță, Fiiul lui Dumnezeu. Acesta înger grăiaște cu Avraam. Și rădicându-ș Avraam ochii, văzu șii adecă un berbeace prinsu cu coarnele de un rug. Și mearsă Avraam de luo berbeacele și-l înjunghe de-l făcu jirtvă în locul fiiu-său, lui Isaac. Și chemă Avraam locul acela „Domnul văzu”. Deci adevărat că într-acela loc s-au răstignit și fu junghiat milușelul lui Dumnezeu, Isus Hristos. Că în ce chip să îndură Avraam de fiiu-său cel iubit, într-acestaș chip s-au îndurat și Dumnezeu de au dat pre Fiiul său izbăvire credincioșilor. //
Și iar răspunse îngeru<l> lui și zise lui Avraam:
„Cu mine, mă jur, grăiaște Domnul! De vreame ci mă iubiș atâta, cât pre fiiul tău ai vrut să-l junghi pântru mene, și eu înmulți-voi, înmulți sămânța ta preste stealele ceriului și preste năsipul măriei și va fi cinstit numele tău în toate limbile.”
Aunci să pogorî Avraam cu fiiul său și mearsără acasă-ș. (ms. rom. 3556 BAR, f. 19r–20r)

Textul este relativ fidel versiunii biblice, fără să o redea întocmai. Din nou este scoasă în evidență imaginea lui Isaac cărând lemnele pentru foc în spate, ca interpretare tipologică a Drumului Crucii.

Cea mai interesantă parte a fragmentului este totuși penultima, unde îngerul care îi vorbește lui Avraam este identificat, poate în chip surprinzător, cu Hristos. Această interpretare are la bază un pasaj din *Isaia* foarte subtil din punct de vedere lingvistic, unde se spune: *Căci prunc s-a născut nouă, fiu s-a dat nouă, a cărui stăpânire o poartă pe umărul lui și se va chema numele lui: Sfetnic minunat, Dumnezeu prea puternic, Părinte al veșniciei, Stăpân al păcii”* (Isaia 9,6)[24]. Numai că suita de nume ale pruncului mesianic, unul dintre pasajele dificile ale cărții, este, în versiunea sinodală din 1914 pe care am redat-o mai sus, tributară fie *Vulgatei* (*et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps Pacis,*

[23] Scris: ѫчꙑⷢъⷮнєᵏ.

[24] Pentru că este mai apropiată de versiunea veche din 1688, am preferat să citez textele biblice după versiunea sinodală din 1914, și nu după cea actuală.

Clementine Vulgate), fie textului masoretic: **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם**. De asemenea, în ediția din 1669 a lui Theodor Beza, versetul apare tradus astfel: *cuius nomen vocat Iehova, admirabilem, consiliarium, Deum fortem robustissimum, Patrem aeternitatis, Principem Pacis.*

În schimb, în versiunea grecească a *Septuagintei* apare cuvântul ἄγγελος (*vestitor*), secvența fiind tradusă în ediția din 2011: *și se cheamă numele lui Vestitor-de-mare-sfat*[25]. De asemenea, în *Biblia de la București*, găsim o traducere similară: *și să chemă numele Lui: „Al marelui sfat Înger, minunat Sfeatnic, Dumnezău tare, biruitoriu, Domnu păcii, Părintele veacului celui viitor*[26]. Pornind de la formularea din tălmăcirea grecească, în *Omiliile la Facere*, Sfântul Ioan Gură de Aur, îl identifică pe Hristos cu îngerul despre care vorbește Isaia: „Cine este, dar, Acela căruia Dumnezeu i-a zis *Să facem om*? Cine altul decât *Îngerul de mare sfat, Sfetnicul minunat, Domn puternic, Domnul păcii, Părintele veacului ce va să fie*, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu”[27]. Textul de față merge chiar mai departe. Pasajul de la sfârșitul capitolului 22 al *Genezei* are această dificultate: un înger vorbește în numele Domnului spunând: „Am jurat pe Mine însumi”[28]. De obicei, această „capcană” a fost ocolită prin anunțul îngerului că nu vorbește de la sine, ci redă, indirect, discursul lui Dumnezeu. În textul de față, introducerea figurii hristice rezolvă așadar problema într-o formă sofisticată și inedită. De asemenea, locul jertfei lui Isaac este identificat cu Golgota, locul jertfei lui Mesia, întărind astfel ideea interpretării propuse prin apelul la *Isaia*.

4. *Cronograful lui Matei Cigala*

În cronograful de tip *Cigala*, tradus de mitropolitul Dosoftei[29], capitolele din *Geneză*, de obicei atât de bine dezvoltate, precum apariția Sfintei Troițe sau fuga lui Agar în pustie, sunt rezumate laconic: „Dară Avraam fu credincios și iubit lui Dumnezău, de i-au venit la șatră Svânta Troiță și cucon i-au dăruit pre Isaac” (21^{r}). Câteva rânduri mai jos, în același stil, este prezentată Jertfa lui Avraam. Este evident că textul biblic îl interesează pe mitropolit în felul său propriu, după cum constata și Doru Mihăescu, confruntând versiunea românească cu cea grecească a *Cronografului* aflată în posesia lui Dosoftei: „Am remarcat mai întâi faptul că în textul românesc există unele capitole care nu figurează în originalul grecesc: *Sămnăm din glavele Bibliei, din Ghenesis* (23^{r}), *Din carté Ishod* (31^{v}), *Pentru mielul Paștilor, cum s-a mânca și cu singile unge ușorii și pragul de sus. Și pentru moarte* (41^{r}), *Să cântăm D[o]mnului ci s-au proslăvit* (Dosoftei adaugă: « Tipărită-i în *Parimii* la Pași, 46^{r} »), *Paștile legii*

[25] *Septuaginta 6/I. Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia*, vol. coord. de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, traduceri de Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Ioan Pătrulescu, Iași, 2011, p. 96.

[26] *Biblia de la București*, *ed. cit*., p. 460.

[27] Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea*, traducere, studiu introductiv, note de pr. D. Fecioru, vol. I, București, 1987, p. 101.

[28] *Septuaginta I*, p. 103.

[29] Pentru toate referințele bibliografice ale problemei atribuirii acestei traduceri lui Dosoftei, a se vedea Doru Mihăescu, *Cronografele*, p. 143–147.

vechi (68^{v}).”[30] Numai din această înșiruire de titluri ne putem da seama cum cărturarul moldovean propune mai curând interpretări ale textului vetero-testamentar, decât redarea lui mecanică. Secvența care face obiectul acestui articol, deși scurt, nu este lipsită de interes:

> Și deaca crescu mărișo*r* Isaa*c*, îl dusă să-l jărtvască lui Dumnezău. Dar îngerul lui Dumnezău l-au oprit, și i-au[31] / dat berbeci de-au jărtvi*t* și l-au blagoslovit cu mare blagoslovenie. Muntili undi feci jărtva iasti Sion, undi mai apoi feci David altariu. Isaac, iara chip Dumn<e>zăirii, ia*r* ominirii, berbecili. Fosta-au acole zăba*v* di 3 zili și 3 nopți, așe și patima Domnului Hristos pân la Învieri.
> Cată-le la *Bitie* toate cei mai sus, mai pre largu[32] (ms. rom. 3456, f. 21^{r-v}).

După cum se poate observa, versiunea lui Dosoftei reprezintă o interpretare în cheie alegorică a textului biblic, în care Isaac și berbecul reprezintă cele două firi, divină și umană ale lui Hristos[33]. De asemenea, se identifică locul în care jertfa s-a produs cu Muntele Sion, așa cum se întâmplă în multe alte versiuni. Îndemnul apăsat de la sfârșitul pasajului este, în opinia mea, extrem de semnificativ, fiindcă prin acesta mitropolitul asumă rolul cronografului ușor diferit de ceea ce îl definește în mod obișnuit: transmiterea unui set de povești. Pare că intuiția sa genială îl face pe Dosoftei să înțeleagă că această suită amplă de narațiuni și comentarii nu este materia cronografului, ci referentul lui. În aceste condiții, textul se construiește ca un discurs secund cu propriile reguli și cu propria intenționalitate, devenind ceea ce critica literară actuală, începând de la Gérard Genette[34], ar numi „literatură de gradul al doilea”.

5. *Cronograful tradus de Pătrașco Danovici*

Cronograful Danovici, editat de Gabriel Ștrempel, cu un amplu studiu introductiv de Paul Cernovodeanu[35], cuprinde o versiune cu totul inedită a episodului pe care îl avem în vedere. Pentru studiul de față, am ales să nu reproduc fragmentul despre *Jertfa lui Avraam* din ediția Ștrempel-Cernovodeanu, ci din ms. rom. 1766 BAR. Acesta, copiat de Tudor, fiul lui Petre Giurgiuveanul din București, între martie 1781 și octombrie 1782[36], ilustrează un fenomen interesant al acestei categorii de lucrări.

---

[30] Doru Mihăescu, *Cronografele*, p. 149.

[31] Cuvântul este scris în josul filei și nu este reluat pe pagina următoare.

[32] Ultima frază este scrisă pe un rând separat, cu cerneală roșie.

[33] Pentru o discuție asupra acestei propensiuni a mitropolitului Dosoftei pentru hermeneutica tipologică a textului, a se vedea *Dosoftei. Carte de rugăciuni 1673*, Studiu introductiv, ediție și glosar de Cristina-Ioana Dima, București, 2023, p. 68–71.

[34] Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris, 1982.

[35] Textul întregului cronograf a fost deja editat, împreună cu un foarte consistent studiu introductiv, unde poate fi consultată toată bibliografia legată de acest subiect: *Cronograf. Tradus din grecește de Pătrașco Danovici I,* Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Gabriel Ștrempel, Studiu introductiv de Paul Cernovodeanu, București, 1998; fragmentul despre *Jertfa lui Avraam* se găsește între paginile 23 și 24.

[36] Manuscrisul este datat și localizat după însemnările copistului: „Tudor sin Petre. 1781, martie 14 dni” (f. 40^{r}) și „Aciastă cărticică iaste a lui Tudor sin Petre Giurgiuveanul. S-au scris în București, la leat 1782, octomvrie 25. Dă când s-au început a scrie arată la început” (149^{v}); am preluat însemnările din Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, București, 1983, p. 56.

Manuscrisul pe care îl am în vedere nu cuprinde întregul cronograf. Pe parcursul lui sunt copiate doar „un text fragmentar de la facerea Evei până la Solomon", între filele 69^{v}–123^{v} și încă o bucată de la începutul *Judecătorilor*, între 137^{r} și 138^{v}[37]. Se întâmplă uneori, mai ales începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ca începutul unui *Cronograf*, în care apar istorii biblice, să fie copiat ca atare, doar pentru conținutul său scripturistic. Interesant este că aceste texte sunt percepute ca parte a *Scripturii* și folosite ca atare în lecturile publice făcute în comunități restrânse de creștini până foarte târziu, după cum se poate vedea din următoarea mărturie de la începutul secolului XX. Într-un articol din 1937, părintele Alexandru Popescu povestește cum, într-un sat din Muntenia, câțiva oameni se adunau spre lectură în jurul unei cărți deținute de un oarecare Arteme; acesta „o avea rămasă" de la tatăl lui care, la rândul său, o primise de la „un călugăr din Sinaia", unde mergea să se spovedească. Cartea lui Arteme, spuneau prietenii lui, era „pricopsită tare", dar nu putea fi citită decât de „domnul Iancu Constantinescu, ăl bătrân", fiindcă era scrisă „pă vechi, pă rumânește, nu cu slove d-astea, că astea sunt letinești"; în ea scria „de un împărat jidovesc, Nabucodonosar. Da' era bogată tare, că spunea și toată Scriptura și multe povești frumoase" [38]. În fapt, era vorba despre un cronograf de tip Danovici, aflat astăzi în ms. rom. 4802 BAR, care include, într-adevăr, în cea mai mare parte, narațiuni biblice, precum și câteva elemente reper din istoria creștinismului – perioada împăratului Constatin cel Mare, Conciliul de la Florența din 1432 sau cucerirea Constantinopolului de către turci, după cum reiese și din notița finală a copistului:

> Cu ajutoriul lui Dumnezeu celui preaînalt.
> Această cinstită carte sfârșit au luat.
> Ce cuprinde în sine istorii foarte minunate
> De dascalii bisericii noastre adunate,
> Începându-se întâi cu facerea lumii,
> A ceriului, a pământului și a lunii,
> Scris și de marele David proroc și împărat,
> Ce au fost (și iaste și acum) de toți creștinii lăudat.
> Încă și pentru fiiu-său cel de Dumnezeu înțelepțit Solomon,
> Ce au zidit biserica cea înfrumusețată, sfântul Sion
> Și pentru marele și întocma cu apostolii împărat Constantin,
> Ce au fost foarte cinstitoriu de Dumnezeu și ales creștin.
> Istoriile a mai mulți împărați ce au împărățit,
> Și întru a sa stăpânire, care cât au trăit.
> Arată și pentru luarea Țarigradului de turci,
> Când și pe ce vreme, și ce soltan era atunci?
> Mai pe urmă scrie și pentru săborul al optolea,
> Ce s-au săvârșit la Florențiia [...]
> Tuturor plecat, Nicolae Gridovici, ma<anu> p<ropr>ia

[37] Descrierea am preluat-o din Gabriel Ștrempel, *ibidem*.

[38] Pr. Popescu, Alex, *Un manuscris din anul 1805. Hronograful lui Niculae Grid, dascalul, diaconul și preotul carturar dela Bis. Sf. Niculae – Brașov*, în „Graiul Dâmboviței", XV, 1937, nr. 5–6, p. 1–7.

Brașov. S-au început acest dumnezeesc lucru la 12 ianuarie 1805.
S-au săvârșit într-acest an, la 20 mai."[39]

Prin urmare, este ușor de observat că intenția cu care a fost alcătuit *hronograful*, manifestată prin selecția reperelor semnificative ale cursului istoriei[40], își găsește ecoul în modalitatea sa de receptare descrisă de prietenii domnului Arteme, în ciuda faptului că cele două momente sunt despărțite de un secol, timp în care cartea trece din mână în mână[41]. Sensul istoriei este aici înțeles, după formula consacrată de preotul și cercetătorul francez Jean Danielou, ca *Magnalia Dei*, în care Dumnezeu se manifestă nu numai ca un Dumnnezeu al Creației, ci și ca unul al Istoriei, al cărei curs, descris în Scriptură și dincolo de ea, nu face decât să reveleze căile misterioase prin care El lucrează în lume și răspunsul omului la această lucrare[42]. Prin urmare, lectura comună presupunea din partea cititorilor efortul de a extinde sensurile generate de textul biblic.

Fragmentul despre Jertfa lui Avraam din manuscrisul 1766 BAR pe care îl redau în continuare, începe cu o letrină care atrage atenția, fără a deveni un capitol separat în carte.

Află-se la scrisoare că mai iaste faptă din limba jidovească. Să chiamă un voiuvodu al draciloru, acesta au mersu la Dumnezeu și au zis:
„Doamne, dă-ț[43] pare că te-au îndrăgi*t* Avraam și te iubește cu toată inima, ispitește-lu de vezi junghiia-va pri fiiul său pentru dragostea ta?"
Ia*r* cându era Isaacu de 25 de ani, vrea Dumnezeu să ispitească pre Avraa*m*. Ce nu-l ispitiia pentru altul, că Dumnezeu cunoștea inima lui cea bună și curată ce avea Avraa*m* către Dumnezeu, ci pentru ca să ne arate noao cu*m* au fostu cu inimă curată și fierbinte către Dumnezeu, așa fieștecare din noi.
Zise Dumnezeu către el[44]:
„Avraame, Avraame, să iei pre fiiul tău cel iubitu, pre Isaac, și să-l duci în muntele care-ți voiu arăta eu ție și să-l junghi acolo, și să-m face jărtvă cu dânsul, pentru dragostea mea."
Acestea era peste noapte. Ia*r* a doao zi dimineața s-au sculatu Avraam și au încălica*t* pre un asi*n* și au lua*t* și pre fiiul sau Isaa*c* cu dânsul și au luatu 2 slugi cu dânsul de i-au încărcatu cu lemne dăspicate să-i fie de treaba jărtvii. Și merseră trei zile până

[39] Am folosit transcrierea lui G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, 1992, p. 125.

[40] O alcătuire similară găsim în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie*, unde capitolelor biblice din *Regi* le urmează *Viața lui Constantin cel Mare*. Vezi *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, 1984, p. 59–77.

[41] Însemnările consemnează câțiva proprietari: chir Hagi Damaschin, ieromonah la Mănăstirea Sinaia (1863), Ion Gh. V. Popescu (câteva decade mai târziu). În fine, BAR o achiziționează, probabil, de la părintele Alexandru Popescu, în 1969.

[42] Pentru o discuție amplă asupra conceptului de Istorie ca *Magnalia Dei*, vezi Jean Danielou, *The Lord of the History. Reflections on the Inner Meaning of History*, London, 1958, p. 94–104.

[43] Urmează o pată de cerneală.

[44] Tăiat: авраам.

ajunseră la muntele cel ce i l-au arătatu Dumnezeu și conăciră acolo, suptu poalele muntelui. Și zise Avraam către slugi:
„Ședeți voi aici și păziți asinul până mă voiu sui eu aici în vârful muntelui cu Isaac, ca să ne închinăm și ne vom întoar//ce."
Lemnile în spinarea lui Isaacu, iar Avraam au luat scăpărămințile și un cuțitu și s-au suit în munte amândoi. Și aprinse Avraam focul, iar Isaac, ca un cocon tânăru, n-au priceputu nimică:
„Iată și foc, iată și lemne, dar unde este oaia ce va[45] să o jărtfi<m>, să faci jărtvă?"
Iar Avraam zise:
„Va griji Dumnezeu, fătul[46] mieu[47]!"
Și în locu au și prinsu a lega pre fii<ul>[48] său, Isaac, și-l puse la pământu și scoase hangerul să-l junghe ca pre un miel.
Auziți, fraților, cu câtă dragoste au fostu Avraam către Dumnezeu: nici dă fiiul său nu i-au fostu milă, de au fostu vrut să-l junghe. Ce iaste mai drag pre pământu decâtu feciorul și mai cu doru? Că omul să lasă pre sine la toată răotatea, numai să nu-ș vază feciorul pătimind nevoi. Iar Avraam sângur au vrut să-i facă seama.
Și vorbind cu dânsul, încă și întrebându-l care iaste oaia ceea ce va să junghe, o prea fericite Avraame, crez cum să nu te fi durutu inima după fiiul tău, Isaac? Că-l făcuseși la bătrânețile tale! Și așeptai să înmulțească semințiia ta dintr-însul, cum ți-au făgăduit Dumnezeu, singuru. Dar încă mumă-sa, Sar<ra>, ce ar fi făcut deaca ar fi auzitu că pre Agara și pre Ismail i-au gonit, numai pentru căci s-au pricit amândoi, ca niște coconi. Dar acum încă să-l fi junghiatu? Vedeți, fraților, cât i-au fostu dă drag fii-său, Isaac, iar inima cea fierbinte și dragostea cea către Dumnezeu ce avea Avraam către Sfințiia Sa, foarte îl îndemna tare, cum nu-ș aducea nimică atunci <aminte?> de mila fii-său. Așa trebuie să fim și noi, cu libovu către Dumnezeu, au cum au fostu dreptul Avraam.
Iar cându vru Avraam să junghe pre fii-său, îndată sosi îngeru Domnului și zise ca din rostul lui Dumnezeu așa:
„Avraame, Avraame, nu atinge mâna ta de fiiul tău, Isaacu, nici să îndrăznești a-i face lui ceva, că eu te ispitiiu și văzuiu totu libovul tău și inima cea curată ce arătași către mine!"
Și căută Avraam și văzu pre un berbeciu încurcatu / de coarne de un copaciu, ce să chiiamă jidovește savoiu și zise îngerul:
„Junghie berbeciul, în locul fiiului tău!"
Și junghe Avraam berbeciul și făcu jărtfă lui Dumnezeu. Și puse Avraam numele acelui munte: „Dumnezeu văzu".
Și iar zise Dumnezeu lui Avraam:
„Dă vreme ce te văzuiu că arătași atâta libov și dragose către mine, și nu-ți fu milă de fiiul tău, Isaac, eu încă blagoslovind, blagoslovescu-te și înmulțind, voiu înmulți semințiia ta ca stelile cerului și ca nisipul pământului și să biruiască semințiia ta cetățile cele ce vor sta ție împotrivă! Și să fie slăvit și lăudat numele tău prin toate limbile!"
Și să închină Avraam și cu fii-său[49], Isaac, înaintea lui Dumnezeu și să pogorâră din munte și să duseră acasă și dând laudă lui Dumnezeu. Iar muntele acela să chiiamă

[45] Scris: **че вси съ wжъ҃фи**.
[46] Substantivul *fătul* se repetă în manuscris.
[47] Scris: **мі҃ѥ**.
[48] Scris: **фии**.
[49] Scris: **фі҃исъ**.

> Măgura Sionului, că în locul acela ce au vru*t*[50] Avraam să junghe pre fii-său, Isaa*c*, într-ace*l* locu au făcu*t* David Sionul. (ms. rom. 1766 BAR, f. 81^{v}–82^{v}).

Felul în care este transmisă narațiunea în acest cronograf are, în chip vădit, o miză etică. Încă de la început, episodul este așezat în contextul mai larg al unei întrebări fundamentale: de ce Dumnezeu l-ar ispiti pe om? Apelul evident la cartea lui *Iov* este o încercare de a ataca problema într-o manieră simplificatoare și forțată. În ediția Ștrempel-Cernovodeanu a cronografului Danovici, apare și numele demonului care vorbește cu Dumnezeu: „Află-se la scrisoare că Mastefat în limbă jidovască să chiamă un voievod a dracilor. Acest-au mărsu la Dumnezău ș-au zis etc.”[51]. Totuși, amestecul unei figuri demonice într-o poveste stânjenitoare pentru cel care înțelege credința doar în reperele ei etice, rămâne unul foarte popular, iar în piesele de teatru din secolul al XIX-lea, demonul Azazel joacă unul dintre rolurile principale.

În rest, versiunea este în bună măsură fidelă celei biblice, propunând, în punctul culminant al scenei, o serie de comentarii sub forma unei exhortații despre credința fierbinte în Dumnezeu, care i-a dat lui Avraam puterea de a trece peste judecata omenească pentru a duce la îndeplinire porunca divină. Totodată, este evidențiată și durerea profund umană care însoțește o astfel de hotărâre.

De remarcat este faptul că și aici muntele pe care este adusă jertfa este identificat cu Sionul legat de figura lui David. De asemenea, numele copacului în care berbecul oferit de Dumnezeu și-a încurcat coarnele este asumat ca un xenism provenit din limba ebraică.

6. *Cronograful lui Dimitrie al Rostovului*

Cronograful mitropolitului Dimitrie al Rostovului a fost identificat în „două versiuni românești, aflate în opt manuscrise păstrate la Biblioteca Academiei Române”[52]. Cel mai vechi dintre acestea, astăzi ms. rom. 166 BAR, îi aparține monahului Daniil de la Mănăstirea Căldărușani și datează din anul 1803. Acest cronograf este asumat ca o carte cu povești biblice, așa cum se întâmplă și cu o parte dintre cele de tip *Danovici*; începe cu zilele Creației și se termină cu capitolul *Pentru Isaac și pentru Avraam. O luă Iacov de la Isav întâiciunea.* Conținutul pasajului care face obiectul studiului de față are formă foarte amplă și este impregnat de multe comentarii, parte culese din cele ale sfinților părinți, parte aparținându-i autorului. Tocmai de aceea, ar merita editat integral, cu un studiu aparte. Pentru analiza de față, voi reproduce doar începutul narațiunii:

> Vieţuitoriu au fost Avraam întru hotarele pământului Gherarilor, care pământ iaste și al Palestinii, lângă puțul pre care îl stăpâ<nea>, care puț mai pre urmă numit au fost al Jurământului, pentru că acolo făcură jurământul împreună cu Avimeleh, împăratul gherarilor, pentru ca cu pace să trăiască ei între sineș. După aceasta, Dumnezeu pre Avraam ispitindu-l, îi porunci lui ca pre iubitul fiiul său, pre Isaac, să-l înalțe întru

[50] Scris: врамъ.

[51] *Cronograf tradus din greceşte de Pătrașco Danovici*, *ed. cit.*, p. 23.

[52] Doru Mihăescu, *Cronografele*, p. 258–259.

unul din munți, înalt, pre care avea ca să i-l arate lui. Și acolo întru jărtfă să i-l aducă pre dânsul. Și întru o vedeare a nopții i să făcu lui porunca aceea. Și sculându-să el dimineața, puse samarul pre asinul său și luă doi robi și fiiul său, / pre Isaac. Și puind lemne spre toată arderea jărtfei, mearse la locul la carele poruncit i-au fost lui de la Dumnezeu, pentru că rob credincios au fost Avraam lui Dumnezeu și ascultătoriu întru toate. Și nu vru el întru nimica poruncile lui să le calce. Și nu să lepădă tatăl, pentru Dumnezeu junghietoriu copilașului său să fie, deși îi fuse aceasta firii împrotivă. Pentru că firește părinții îi iubesc pre copi<i>i săi și-i crutează pre dânșii. Iară Avraam nu-l cruță pre preaiubitul fiiul său, mai mult pre Dumnezeu cinstind decât pre fiiul și mai mult decât însuș singur pre sineși.

Și nu-i spuse pentru această poruncă a lui Dumnezeu nici Sarrei, pre iubitei soției sale, pentru ca să nu-i facă ea împiedicare// plângând ca o maică pentru singur unul născut copilul său. Pentru că ce plâns nu ar fi făcut maica văzând pre fiiul său ducându-l către junghiiare.

Mearse dară Avraam către grăitul loc trei zile. Așa Dumnezeu calea robului său orânduindu-i, pentru ca mai mult să o ispitească ascultarea și osârdiia lui cea către Dânsul. Și au fost în calea aceaea și întru aceale trei zile, Avraam necontenit luptându-să cu gândurile sale, care și de o parte și de altă parte năpădea asupră-i. Pentru că la fiiul său uitându-să, spre milă să rădica din jale. Și sus cu ochii și cu mintea, pre Dumnezeu privindu-l, să temea a-i face neascultare. Cea după trup către fiiul dragoste din drum îl opriia și-l / stânjinea pre dânsul. Iar cea către Dumnezeu dragoste către locul acela îl trăgea pre dânsul, pentru ca într-însul jârtfa și junghierea să o săvârșască. Iubirea cea fiiască îi zicea lui în inimă: „Fă către Dumnezeu rugăciune ca să-ți poruncească să-l cruțezi și să-l miluiești pre copilaș, dintru carele să făgădui pentru ca pre semițeniia ta să o înmulțească. Că din cine să va înmulți aceasta deacă va fi junghiiat Isaac? Iară dragostea cea dumnezeiască grăia întru dânsul: „Nu-ți cruța fiiul, de copilaș nu-ți fie ție jale, dă-l lui Dumnezeu pre dânsul, de la carele îl luași pre dânsul, de la carele și tu o ai pre a ta ființă. Și pentru înmulțirea semințeniei să nu-ț faci ție grijă: știe Dumnezeu cum să o înmulțească pre dânsa, ca Unul ce pre // toate le poate.” Și să prigonea întru inima dreptului despre o parte, jalea cea fiiască, despre altă parte, porunca cea dumnezeiască. Despre această parte, pohtirea cestor vremealnice și despre ceea parte dorirea celor veacinice [...] (ms. rom. 166 BAR, f. 489^{r}–491^{r}).

Deși, în lipsa întregului, comentariile nu pot fi semnificative, totuși aș remarca în fragmentul redat confruntarea dintre cele două perspective (iubirea omenească și cea dumnezeiască), pusă în scenă într-o rânduială retorică ce mizează, asemenea *Divanului* lui Dimitrie Cantemir, pe contrast. În felul acesta, cititorul este forțat să se confrunte cu o perspectivă pe care Søren Kirkegaard în binecunoscutul său eseu din anul 1843 dedicat acestui episod biblic, *Frică și cutremur. Lirică dialectică*, o numea „suspendarea teleologică a eticului”, care înalță omul către „paradoxul credinței”[53].

[53] „De unde nu rezultă că acesta [eticul] ar trebui cumva nimicit, ci doar că dobândește o expresie cu totul alta, o expresie paradoxală, care face ca, de pildă, iubirea de Dumnezeu să îl facă pe cavalerul credinței să dea iubirii față de aproapele său o expresie aproape contrară a ceea ce, la modul etic, este datoria” (Søren Kierkegaard, *Frică și cutremur. Prefețe*, traducere din limba daneză de Adrian Arsinevici, Sibiu, 2007, p. 62).

Din această succintă investigație, se pot trage o serie de concluzii. Prima ar fi aceea că, în fond, *cronograful* în sine nu este altceva decât un hipertext care se hrănește dintr-o multitudine de hipotexte pe care le topește într-o formulă narativă nouă ce reflectă o viziune proprie. Cea de-a doua, importantă pentru studiul de față, este că din această formulă narativă lungă și greoaie, la un moment dat, autoritatea textului biblic face ca partea căreia îi servește drept fundal să se desprindă într-o alcătuire de sine stătătoare. Textele cronografelor nu transmit conținutul biblic propriu-zis. Comportându-se într-o oarecare măsură ca niște adevărate manuale[54], ele optează pentru formule narative care pun în lumină anumite interpretări, de la cele tipologice, până la dezbaterile etice sau lamentațiile cu nuanțe romantice.

ABRAHAM'S SACRIFICE IN ROMANIAN CHRONOGRAPHERS OR HOW GENESIS CHAPTE 22 WAS READ IN THE 17TH AND 18TH CENTURIES

(Abstract)

The 22nd chapter of Genesis contains the memorable scene where Abraham's faith is tested by God, who demands that he slaughter his beloved son. This text is transmitted in different kinds of Romanian manuscripts, such as Palia Historica, chronographers, plays, the Apocalypse of Abraham, and the chant of Abraham. This article focuses on chronographers. Six different kinds of chronographers appear in Romanian literature from the 17th to the 19th century, translated and reworked after Constantin Manasses, Dorotei of Monembazia, Matei Cigalas and Dimitrios of Rostov. Each puts the biblical story of Abraham's taste of faith in a different narrative frame. I made micro-editions of these sequences and commented on the discrepancies between them and the Bible's translations.

Cuvinte-cheie: Geneză, Avraam, cronograf, traduceri, manuscris.
Keywords: Genesis, Abraham, chronographer, translations, manuscripts.

Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5–7
cristina.dima@unibuc.ro

[54] O astfel de menire i-a fost atribuită *Cronicii lui Mihail Moxa*, de către Răzvan Voncu, ea putând fi extinsă și asupra altor texte de același fel. Vezi: *Mihail Moxa o încercare de (re)definire*, în *Caleidoscop medieval. De la Neagoe Basarab la Școala Ardeleană*, Timișoara, 2026, p. 23–29.